

TOSHKENT DAVLAT
IQTISODIYOT UNIVERSITETI

ISSN: 2992-9083

O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI

VOL. 3 / ISS:5 (2026)

INSURANCE MARKET OF UZBEKISTAN

СТРАХОВОЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА

INSURANCE

TDIU, Islom Karimov 49, 100066, Toshkent

<https://insurance.tsue.uz>

“O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI” JURNALI TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

1. Teshabayev To‘lqin Zakirovich (Kengash raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, i.f.d. prof.).
2. Fayziyev Orifjon Olimovich (Kengash raisi o‘rinbosari, Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktor o‘rinbosari).
3. Azimov Rustam Sadikovich (O‘zbekinvest eksport-import sug‘urta kompaniyasi AJ Bosh direktori, i.f.d. prof.).
4. Mehmonov Sultonali Umaraliyevich (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d., prof.).
5. Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d. prof.).
6. Xudoyqulov Sadirdin Karimovich (TDIU huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari” ilmiy tadqiqot markazi direktori).
7. Xalilov Oybek Nasirovich (O‘zbekiston sug‘urta bozori professional ishtirokchilari Uyushmasi Kengash raisi).
8. Qo‘ldoshev Qamariddin Mansurovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida professori, i.f.d., Bosh muharrir).
9. Zaynalov Jahongir Rasulovich (Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “Moliya” kafedrasida mudiri, i.f.d. prof.).
10. Shennayev Xo‘jayor Musurmanovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida mudiri, DSc, prof.).
11. Boyev Habibullo Ismoilovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, i.f.d.).
12. Nurullayev Abdulaziz Sirojiddinovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, i.f.d.).
13. Merident Randles (FSA, MAAA. Prinsipal & Consulting Actuary. Senior Consultant, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative).
14. Ong Xie (FIA, FSAS. Program Manager, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative. Pronouns: She/Her).
15. Yadgarov Akram Akbarovich (TDIU “Yashil iqtisodiyot” kafedrasida professori, i.f.d.).
16. Yuldashev Obiddin Toshmurzayevich (TDIU magistratura dekan muovini, i.f.d.).
17. Maxmudov Akbar Abduxamidovich (Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti rektori, PhD, dotsent).
18. Axrorov Zarif Oripovich (TDIU Samarqand filiali “Moliya, soliq va bank ishi” kafedrasida mudiri, i.f.d., dotsent).
19. Qurbonov Xayrulla Abdurasulovich (TDIU Xalqaro va milliy reytinglar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i, i.f.n. dots.).
20. Raxmatullayev Botirjon Abduxamidovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti. Akademik faoliyat bo‘yicha prorektor PhD, dotsent).
21. Musaxonzoda Ikromjon Sobirxon o‘g‘li (TMC institute “Milliy ta’lim yo‘nalishlari akademik faoliyat va ilmiy ishlar” bo‘yicha prorektor, PhD).
22. Hasanov Xayrulla Nasrullayevich (TDIU Besh tashabbus markazi bo‘lim boshlig‘i, PhD).
23. Kenjayev Ilxom G‘iyozovich (TDIU magistratura dekan muovini, PhD, dots.).
24. Imomov Hamdilla Hamdamovich (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida professor v.b., i.f.n.).
25. Baratova Dinara Alisherovna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD. Tahririyat kengashi kotibi).
26. Agzamov Avazxon Talgatovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, PhD).
27. Nomozova Qumri Isoyevna (Bank moliya akademiyasi dotsenti, PhD).
28. Xamdamov Shoh-Jaxon Raxmat o‘g‘li (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida dotsenti, PhD).
29. Maxmudov Samariddin Baxriddinovich (“Ma‘mun” universiteti “Iqtisodiyot” kafedrasida dotsenti, PhD).
30. Abduturapova Dildora Farxodjon qizi (“Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish” bo‘limi bosh mutaxassisi, PhD).
31. Abdusattarova Dildora Baxodirovna (TDIU “Soliq va soliqqa tortish kafedrasida” dotsenti).
32. Nosirov Jasur Tursunpulotovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti “Akademik faoliyat va registrator” departamenti rahbari, PhD, dotsent).
33. Adilova Gulnur Jorabayevna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD.).
34. Malikova Dilrabo Mo‘minovna, (TDIU Samarqand filiali "Moliya, soliq va bank ishi" kafedrasida dotsenti, PhD).
35. Bobomurotova Manzura Panji qizi (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida assistenti, PhD).

№	MUNDARIJA	Page
1.	YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH VA ATMOSFERAGA CHIQARILADIGAN CO₂ EMISSIYASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK <i>Xoshimov P.Z, Egamnazarova G.Sh</i>	4
2.	YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA HUDUDIIY MAISHIY CHIQINDILARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: XORAZM VILOYATI MISOLIDA EMPIRIK TAHLIL <i>Djumabayeva Shaira Xalillayevna, Jumaniyozov Farxodjon Rajapboy o'g'li</i>	8
3	TOSHKENT MINTAQASIGA XOS AGROTURIZM RESURSLARI HAMDA INFRATUZILMA HOLATI VA BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARI <i>Shodiyeva Nafosat Hamza qizi</i>	14
4	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR: ASOSIY XUSUSIYATLARI, RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA IMKONIYATLARI <i>Shadmanov Zuhridin Zokirxodjayevich</i>	18
5	TIJORAT BANKLARDA ISHLAB CHIQISHDA FOYIZ XAVFLARINI BOSHQARISHINI MUSTAHKAMLASH <i>Seitnazarov Daniyar Baxadirovich</i>	22
6	УЛУЧШЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ ВНЕДРЕНИЯ ВОДОЭКОНОМИЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАРАКАЛПОГИСТАН <i>Сейтназаров Бахадир Муратбаевич</i>	26
7	KORXONALAR MOLIYAVIY FAOLIYATI OPERATSIYALARINI TASNIFLASHNING TAKOMILLASHTIRILGAN KONSEPTUAL MODEL: MILLIY VA XALQARO YONDASHUVLAR UYG'UNLIGI <i>Umarova Shahnoza</i>	30
8	TRANSPORT INFRATUZILMASINING RIVOJLANISHINING XORIJIY TAJRIBASI <i>Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi</i>	31
9	SHAXSIY SUG'URTA TURLARINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI <i>Isayeva Xolbib Boboqulovna</i>	34
10	TIBBIY SUG'URTANING KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHGA TA'SIRI <i>Yusupov Akbar Haydarovich</i>	39
11	MOL-MULK SUG'URTASIDA RISKLARNI BAHOLASH VA ANDERRAYTING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Tuxtarova Maftuna Yo'ldashboy qizi</i>	44
12	TURAR-JOY KO'CHMAS MULKINI GEDONIK MODELLASHTIRISHDA FUNKSIONAL SHAKL TANLOVI <i>Xushvaqtoy Jasur Shuhrat o'g'li</i>	49
13	HUDUDIIY INFRATUZILMANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO "YASHIL" STANDARTLAR TIZIMI <i>Salomov Abdusalom Ismatovich</i>	54
14	MILLIY TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISHGA QARATILGAN DAVLAT SUBSIDIALASH TIZIMI SAMARADORLIGI <i>Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich</i>	57
15	O'ZBEKISTONDA HUDUDIIY INVESTITSIYA SIYOSATINING IQTISODIY-INSTITUTSIONAL TAHLILI VA NATIJADORLIK MODEL (FARG'ONA VILOYATI MISOLIDA) <i>Xudayberganov Soxibnazar Kimyanazarovich</i>	62
16	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TOVARLAR EKSPORTI TARKIBINING IQTISODIY VA TEXNOLOGIK TASNIFLAGICHLAR ASOSIDA STATISTIK TAHLILI <i>Norkulov Shavkat Shakarbayevich</i>	66
17	STRATEGIK MOLIYAVIY HISOB TIZIMINI JORIY ETISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI, KO'RSATKICHLARI VA USULLARI <i>Umarova Shaxlo Abduvaliyevna</i>	70
18	OLIY TA'LIM MUASSASALARI MOLIYAVIY MUSTAQILLIGI SHAROITIDA FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING INTEGRAL YONDASHUVI <i>Adizov Bobir Baxtiyorovich</i>	77
19	AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHDA KICHIK BIZNESNING IQTISODIY SAMARADORLIGI <i>Qurbanov Ulug'bek Erkinovich</i>	80
20	ILMIY ISHLANMALARNI TIJORATLASHTIRISHNI BOSHQARISHNING NAZARIY-METODOLOGIK YONDASHUVLARINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Ergashev Rustam Rajabovich</i>	84

21	TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH VA MONITORING QILISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Djamalov G'ofir Oribjanovich</i>	88
22	O'ZBEKISTONDA ILMIY ISHLANMALARNI TIJORATLASHTIRISH TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA NATIJADORLIK MUAMMOLARI <i>Ergashev Rustam Rajabovich</i>	93
23	O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARI FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISHNING INSTITUTIONAL MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI <i>Vaxabov Bobur Alisherovich</i>	97

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARI FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISHNING INSTITUTSIONAL MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Vaxabov Bobur Alisherovich

Tashkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotchisi
boburvaxabov@gmail.com

Annotatsiya: O'zbekiston moliya bozorida raqamli to'lovlar ulushi va texnologik xilma-xillikning tez sur'atlarda kengayishi to'lov ekotizimini tartibga solishning an'anaviy, faqat litsenziyalashga tayangan modelidan ko'ra kompleks institutsional yondashuvni talab etmoqda. Mazkur maqolada raqamli to'lov tizimlari faoliyatini tartibga solishning huquqiy, tashkiliy, texnologik va risk-boshqaruv komponentlari yagona mexanizm sifatida tadqiq qilinadi. Tadqiqotda institutsional tahlil, qiyosiy tahlil, normativ-huquqiy kontent-tahlil, indikatorli baholash hamda ssenariy modellashtirish usullaridan foydalanildi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024–2025-yillardagi ochiq statistikasi asosida to'lov tashkilotlari, tezkor to'lovlar, masofaviy bank xizmatlari va raqamli identifikatsiya yo'nalishlaridagi o'zgarishlar baholandi. Natijalar tartibga solish samaradorligining asosiy cheklovi texnologik bo'shliqdan ko'ra, institutlararo vakolatlarining parchalanishi, standartlarning bir xil qo'llanilmasligi va ma'lumot almashinuvi mexanizmlarining yetarli darajada integratsiyalanmaganligida ekanini ko'rsatadi. Muallif tomonidan taklif etilgan institutsional model riskka asoslangan nazorat, ochiq standartlar, interoperabellik, iste'molchi huquqlari va kiberbarqarorlikni birlashtiradi. Model 2027–2030-yillar uchun bosqichma-bosqich joriy etish ssenariylarini asoslash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: raqamli to'lovlar, institutsional mexanizm, Markaziy bank, to'lov tashkiloti, fintech, interoperabellik, kiberxavfsizlik, riskka asoslangan nazorat, iste'molchi huquqlari, ochiq bankchilik.

Abstract: The rapid expansion of digital payments and technological diversity in Uzbekistan requires a comprehensive institutional approach that goes beyond a licensing-centered regulatory model. This article examines the legal, organizational, technological and risk-management components of digital payment regulation as an integrated institutional mechanism. The study applies institutional analysis, comparative analysis, regulatory content analysis, indicator-based assessment and scenario modelling. Public statistics of the Central Bank of Uzbekistan for 2024–2025 are used to assess developments in payment organizations, instant payments, remote banking and digital identification. The results indicate that the key constraints on regulatory effectiveness are not primarily technological; rather, they stem from fragmented institutional responsibilities, uneven application of standards and insufficiently integrated data-sharing arrangements. The proposed institutional model combines risk-based supervision, open standards, interoperability, consumer protection and cyber resilience. The model is designed to support a phased policy implementation framework for 2027–2030.

Keywords: digital payments, institutional mechanism, Central Bank, payment institution, fintech, interoperability, cybersecurity, risk-based supervision, consumer protection, open banking.

Абстрактный: Быстрое расширение цифровых платежей и технологического разнообразия в Узбекистане требует комплексного институционального подхода к регулированию, выходящего за рамки модели, основанной преимущественно на лицензировании. В статье правовые, организационные, технологические и риск-управленческие компоненты регулирования цифровых платежей рассматриваются как единый институциональный механизм. В исследовании применены институциональный анализ, сравнительный анализ, контент-анализ нормативных актов, индикаторная оценка и сценарное моделирование. На основе открытой статистики Центрального банка Республики Узбекистан за 2024–2025 годы оценены изменения в деятельности платежных организаций, системах мгновенных платежей, дистанционном банковском обслуживании и цифровой идентификации. Установлено, что основными ограничениями эффективности регулирования являются не только технологические факторы, но и фрагментация институциональных полномочий, неоднородность применения стандартов и недостаточная интеграция механизмов обмена данными. Предлагаемая модель объединяет риск-ориентированный надзор, открытые стандарты, interoperабельность, защиту прав потребителей и киберустойчивость и ориентирована на поэтапное внедрение в 2027–2030 годах.

Ключевые слова: цифровые платежи, институциональный механизм, Центральный банк, платежная организация, финтех, interoperабельность, кибербезопасность, риск-ориентированный надзор, защита потребителей, открытый банкинг.

Kirish (Введение/Introduction).

Raqamli iqtisodiyotning chuqurlashuvi moliyaviy vositachilikning institutsional arxitekturasini tubdan o'zgartirmoqda. To'lov xizmatlari endilikda faqat banklar tomonidan taqdim etiladigan yordamchi operatsiya emas, balki elektron tijorat, davlat xizmatlari, platforma iqtisodiyoti, masofaviy savdo, kichik biznes va uy xo'jaliklarining kundalik iqtisodiy qarorlarini birlashtiruvchi infratuzilmaga aylandi. Shu sababli to'lov tizimlarini tartibga solish masalasi texnik standart yoki litsenziyalash talabi doirasidan chiqib, moliyaviy barqarorlik, raqobat, iste'molchi huquqlari, ma'lumotlar boshqaruvi, kiberxavfsizlik va innovatsiyalar o'rtasidagi muvozanatni belgilovchi institutsional masalaga aylandi.

O'zbekistonda ushbu transformatsiya ayniqsa tez kechmoqda. Markaziy bankning 2025-yilgi hisobotiga ko'ra, markaziy bank hisob-kitob tizimida 2025-yil davomida 143,5 mln.dan ortiq tranzaksiya qayta ishlangan va ularning umumiy qiymati 126,5 trln so'mga yetgan. Shu

yilning o'zida Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali o'tkazilgan operatsiyalar qiymati 11 375 trln so'mga yetib, 2024-yilga nisbatan 60 foizga oshgan. To'lov infratuzilmasining kengayishi bilan bir qatorda, masofaviy bank xizmatlari, tezkor to'lovlar, QR va NFC texnologiyalaridan foydalanish ham kuchaymoqda [1].

2024-yil yakunlari bo'yicha mamlakatda litsenziyalangan to'lov tashkilotlari soni 44 taga yetgani, ushbu tashkilotlar orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar hajmi 333 trln so'mni tashkil etgani qayd etilgan [2]. Bu ko'rsatkichlar nafaqat raqamli to'lovlar bozorining kengayishini, balki bozorning institutsional jihatdan diversifikatsiyalashayotganini ham ko'rsatadi. Banklar bilan bir qatorda mustaqil to'lov tashkilotlari, fintech kompaniyalari va raqamli platformalarning ishtiroki kuchaygan sari nazoratning yakka subyektga yo'naltirilgan modeli yetarli bo'lmay qoladi.

Mazkur maqolaning asosiy muammosi shundan iboratki, raqamli to'lovlar bozorida innovatsiyalar tezligi bilan tartibga solishning institutsional moslashuvchanligi o'rtasida nomutanosiblik yuzaga kelishi mumkin. Bir tomondan, haddan tashqari qattiq va texnologiyaga bog'langan tartibga solish innovatsiyalarni sekinlashtiradi; ikkinchi tomondan, yetarli bo'lmagan nazorat tizimli risk, firibgarlik, ma'lumotlar sizib chiqishi va iste'molchilarning moliyaviy zarar ko'rishi ehtimolini oshiradi. Shuning uchun optimal siyosat "ko'proq tartibga solish" emas, balki "yaxshiroq institutlar orqali aniqroq va proporsional tartibga solish" tamoyiliga tayanishi lozim.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Raqamli to'lovlar bo'yicha ilmiy adabiyotlarning dastlabki oqimi asosan elektron pul, bank kartalari va to'lov infratuzilmasi samaradorligiga qaratilgan bo'lsa, so'nggi yillarda institutsional iqtisodiyot, platforma raqobati va moliyaviy texnologiyalar kesishmasida yangi tadqiqotlar shakllandi. Adabiyotlarni shartli ravishda besh guruhga ajratish mumkin: to'lov infratuzilmasining samaradorligi; fintech va raqobat; moliyaviy iste'molchi himoyasi; kiberxavfsizlik va operatsion barqarorlik; ma'lumotlar va interoperabellikni boshqarish.

CPMI-IOSCO tomonidan ishlab chiqilgan Financial Market Infrastructures Principles to'lov infratuzilmalarini xavfsizlik va samaradorlik nuqtayi nazaridan tartibga solish uchun fundamental yondashuvni beradi. Mazkur prinsiplar tizimli ahamiyatga ega infratuzilmalarga aniq mezonlar asosida nazorat, risklarni kompleks boshqarish, boshqaruv organlarining javobgarligi va tegishli vakolatli organlarning muvofiqlashtirilgan nazoratini talab qiladi [3]. Ushbu yondashuv O'zbekiston sharoitida to'lov tashkilotlari soni va tranzaksiya hajmi oshayotgan davrda ayniqsa muhimdir, chunki nazoratning obyektini faqat tashkilotning yuridik maqomi emas, balki uning tizimdagi iqtisodiy funksiyasi va o'zaro bog'liqligi belgilashi maqsadga muvofiq.

BIS va CPMI materiallarida zamonaviy to'lov tizimlariga yangi ishtirokchilarni ulashda ochiq, texnologiyadan neytral va natijaga yo'naltirilgan standartlar zarurligi ta'kidlanadi. 2026-yilgi CPMI hujjatlarida texnologik moslashuvchanlik, stress-testlar, doimiy monitoring va muntazam audit bilan bir qatorda, haddan tashqari preskriptiv talablarning innovatsiyalarga to'sqinlik qilishi mumkinligi qayd etilgan [4]. Bu xulosa O'zbekiston uchun "regulyator tomonidan qaysi texnologiyadan foydalanish kerak" degan yondashuv o'miga "qaysi xavfsizlik va iste'molchi natijalariga erishish kerak" degan yondashuvni joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Adabiyotlarning yana bir yo'nalishi fintech raqobati va bank bozori strukturasi bilan bog'liq. Haddan tashqari murakkab litsenziyalash va kapital talablari yangi ishtirokchilar kirishini cheklashi, yirik platformalarning bozor kuchini oshirishi mumkin; ammo juda yumshoq talablar sifatsiz xizmat, firibgarlik va "regulyativ arbitraj" xavfini kuchaytiradi. Demak, institutsional dizayn ikki qarama-qarshi maqsad — bozorga kirishni yengillashtirish va risklarni nazorat qilish — o'rtasida proporsional muvozanat yaratishi kerak.

Raqamli to'lovlarda iste'molchi huquqlarini himoya qilish bo'yicha tadqiqotlar shikoyatlarni ko'rib chiqish tezligi, noqonuniy tranzaksiyalar bo'yicha kompensatsiya, axborotni oshkor qilish sifati, shaxsiy ma'lumotlardan foydalanishning shaffofligi va algoritmik qarorlar ustidan nazoratni muhim indikatorlar sifatida ajratadi. O'zbekistonda raqamli to'lovlardan foydalanish kengaygani sari bu yo'nalish bozor rivojlanishining "ijtimoiy shartnomasi"ga aylanadi: foydalanuvchi qulaylikdan foyda ko'rishi, biroq tizimdagi xatolik yoki firibgarlik oqibatlarini o'zi yakka holda ko'tarmasligi lozim.

Institutsional iqtisodiyot nuqtayi nazaridan North (1990) institutlarni iqtisodiy faoliyatning "o'yin qoidalari" sifatida ko'radi [5]. Bu yondashuv raqamli to'lovlar bozorida ayniqsa dolzarb: texnologik platforma qanchalik ilg'or bo'lmasin, huquqiy maqom, vakolatlar, javobgarlik, ma'lumot almashinuvi va nizolarni hal etish mexanizmi aniq bo'lmasa, transaktsion xarajatlari oshadi. Williamson (2000) esa institutlar va boshqaruv darajalari o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlab, iqtisodiy munosabatlarni bir nechta institutsional qatlamlar orqali tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi [6].

Fintech bo'yicha xalqaro adabiyotlarda ochiq bankchilik va API orqali ma'lumot almashinuvi raqobatni kuchaytirishi, yangi xizmatlar

paydo bo'lishini tezlashtirishi va iste'molchilar uchun xizmatlar tanlovini kengaytirishi mumkinligi qayd etiladi. Biroq interoperabellikning institutsional modeli aniq bo'lmasa, "ochiqlik"ning o'zi yangi konsentratsiya yoki kiberxavf manbasiga aylanishi mumkin. Shu sababli API ochiqligi, ma'lumotlar minimallashtirilishi, autentifikatsiya va sertifikatli tizimi bir butun tartibga solish paketida ko'rilishi lozim.

O'zbekiston bo'yicha ilmiy va amaliy manbalar ichida Markaziy bankning yillik hisobotlari alohida ahamiyatga ega. 2024-yil hisobotida 44 ta to'lov tashkiloti, 333 trln so'mlik tranzaksiya hajmi, 108 mingga yaqin QR-kod, 41,4 trln so'mlik NFC tranzaksiyalar hamda 12,2 mln nafar raqamli identifikatsiyadan o'tgan mijoz qayd etilgan [2]. 2025-yil hisobotidagi ko'rsatkichlar esa to'lov infratuzilmasining tranzaksiya hajmi va institutsional qamrovi yanada kengayganini ko'rsatadi [1]. Ushbu raqamlar maqoladagi institutsional baholash uchun empirik tayanch sifatida qo'llanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston bo'yicha mavjud tadqiqotlarda raqamli to'lovlar bozorining texnologik va miqdoriy o'sishi yetarlicha yoritilgan bo'lsa-da, institutsional mexanizmlarning alohida komponentlarini yagona "tartibga solish samaradorligi" o'lchovi bilan bog'lash masalasi yetarlicha tizimlashtirilmagan. Shu jihatdan maqolaning farqli tomoni huquqiy normalarni alohida sharhlash emas, balki ularning ishlash qobiliyatini bozor rivoji ko'rsatkichlari bilan birgalikda baholashdir.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы/Methods).

Tadqiqot metodologiyasi institutsional yondashuvga asoslangan bo'lib, unda tartibga solish mexanizmi uch darajali tizim sifatida qoraladi: kirish instituti, doimiy nazorat instituti va tizimli barqarorlik instituti. Kirish instituti litsenziyalash, prudensial talablar va texnologik tayyorgarlikni; doimiy nazorat instituti tranzaksiyalar monitoringi, shikoyatlar, operatsion risklar va ma'lumot almashinuvi jarayonlarini; tizimli barqarorlik instituti esa kiberbarqarorlik, uzluksizlik, kliring va hisob-kitobning yakuniyligi, favqulodda holatga tayyorgarlik va tizimlararo muvofiqlikni qamrab oladi.

Empirik bazani O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari va payment systems statistik ma'lumotlari, shuningdek amaldagi "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-578) va "Markaziy bank to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-582) tashkil etadi [7; 8]. 2026-yil 11-avgust holatiga Markaziy bankning rasmiy statistika bo'limida to'lov tizimi bo'yicha alohida statistik blok mavjudligi va 2026-yilga qadar yangilanadigan ma'lumotlar e'lon qilinishi institutsional shaffoflik uchun muhim omildir [9].

Tahlilning birinchi bosqichida normativ-huquqiy kontent-tahlil qo'llanib, litsenziyalash, to'lov tashkilotlari, to'lov tizimlari operatorlari, axborot xavfsizligi, hisob-kitob, iste'molchi huquqlari va Markaziy bankning nazorat vakolatlari bo'yicha normalar tematik kategoriyalarga ajratildi. Ikkinchi bosqichda institutsional indikatorlar matritsasi ishlab chiqildi. Har bir indikator 0–100 ballik shkalada baholandi: 0–39 ball — past, 40–59 — qoniqarsiz, 60–74 — o'rta, 75–89 — yaxshi, 90–100 — ilg'or daraja.

Umumiy institutsional samaradorlik indeksi quyidagi model orqali aniqlanadi: $I = 0,20L + 0,20S + 0,15C + 0,15D + 0,15R + 0,15I_N$, bu yerda L — litsenziyalash va bozorga kirish samaradorligi; S — doimiy nazorat va monitoring; C — kiberbarqarorlik; D — ma'lumotlar boshqaruvi va shaffoflik; R — iste'molchi huquqlarini himoya qilish; I_N — interoperabellik va innovatsiya. Vaznlar teng taqsimlanmagan, chunki zamonaviy to'lov ekotizimida xavfsiz kirish va doimiy nazorat tizim xavflarini kamaytirishda asosiy rol o'ynaydi.

Indeks miqdoriy bashorat vositasi sifatida emas, institutsional gaplarni aniqlash uchun analitik diagnostika vositasi sifatida talqin qilinadi. Modelning natijasi "qonun yaxshi/yomon" degan binar xulosani emas, balki qaysi institutsional qatlam bozor kengayishidan ortda qolayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, 2027–2030-yillar uchun uchta siyosiy ssenariy — inertial, muvozanatli va tezlashtirilgan — shakllantirildi. Har bir ssenariyda tranzaksiya xavfsizligi, bozorga kirish, shikoyatlarni hal etish, kiberbarqarorlik va interoperabellik ko'rsatkichlarining kutilayotgan o'zgarishi baholanadi.

Klassik statistik regressiya o'rniga ssenariy modeli tanlanganining sababi — to'lov tizimlarini institutsional o'zgartirish bo'yicha 2027–2030-yillar uchun yetarli darajada uzoq vaqt qatorining mavjud emasligidir. Shu bois maqoladagi prognozlar “muayyan islohot joriy etilganda indikator qaysi diapazonda o'zgarishi mumkin” degan shartli bahoni bildiradi. Bu yondashuv siyosat samaradorligini noto'g'ri statistik aniqlik bilan ifodalashdan ko'ra, institutsional qarorlarning natijaviyligini aniqroq ko'rsatadi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

O'zbekistonning raqamli to'lovlar bozori rivojlanish bosqichidan tizimlashtirish bosqichiga o'tmoqda. Birinchi bosqichda asosiy maqsad xizmatlardan foydalanishni kengaytirish bo'lgan bo'lsa, keyingi bosqichda shu xizmatlarning xavfsizligi, o'zaro ishlashi, iste'molchi uchun shaffofligi va bozor ishtirokchilari o'rtasidagi raqobat qoidalarini takomillashtirish dolzarb bo'ladi. Markaziy bankning 2024-yilgi ma'lumotlari to'lov tashkilotlari orqali tranzaksiyalar hajmi 333 trln so'mga yetganini ko'rsatadi; 2025-yilda markaziy bank hisob-kitob tizimidagi tranzaksiyalar 126,5 trln so'mga, banklararo tizimdagi tranzaksiyalar esa 11 375 trln so'mga yetgan [1; 2]. Demak, raqamli to'lovlar bozorida operatsion va institutsional xavfning “narxi” ham ortib bormoqda: tizim o'chishi, firibgarlik, kiberhujum yoki nizolarni hal etishdagi kechikishlar katta hajmdagi iqtisodiy oqimga ta'sir qilishi mumkin.

Amaldagi institutsional arxitekturaning kuchli tomoni — Markaziy bankning to'lov tizimlarini nazorat qilish bo'yicha markazlashgan vakolatlari va bozorni litsenziyalash mexanizmining mavjudligidir. O'RQ-578-son Qonun to'lov xizmatlari va to'lov tizimlarining asosiy huquqiy konturini belgilab beradi, O'RQ-582-son Qonun esa Markaziy bankning vakolatlarini institutsional jihatdan mustahkamlaydi [7; 8]. Bunday markazlashgan model tizimli riskni boshqarishda afzallik beradi. Biroq bozorda banklar, to'lov tashkilotlari, texnologik xizmat ko'rsatuvchilar, aloqa operatorlari va davlat raqamli platformalari o'rtasidagi bog'liqlik kuchaygan sari nazoratning “subyekt bo'yicha” emas, “funksiya va risk bo'yicha” tashkil etilishi kerak.

Birinchi muhim masala — litsenziyalashni differensiallashtirish. Bir xil litsenziya mantiqi bilan turli iqtisodiy funksiyadagi tashkilotlarga bir xil talab qo'yilishi optimal emas. Masalan, faqat agregatsiya xizmatini ko'rsatuvchi platforma bilan mijoz mablag'ini saqlash, hisob-kitobga vositachilik qilish yoki tizim operatori sifatida ishlovchi subyektning xavf profili bir xil emas. Shuning uchun “bir xil qoidalar — bir xil risk” tamoyili bilan cheklanib bo'lmaydi; risk profili bo'yicha qatlamli litsenziya va nazorat talablari joriy etilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchi masala — doimiy nazoratning raqamlashtirilishi. To'lov tizimlarida nazorat har chorak yoki yil yakuni bo'yicha hisobotlar bilan cheklanib qolsa, tez o'zgaruvchi risklar kech aniqlanishi mumkin. Shu bois regulyatorning nazorat platformasi real vaqtga yaqin indikatorlar bilan ishlashi, tranzaksiya anomalari, limitlardan chetga chiqish, shikoyatlar ko'payishi, uzilishlar, tasdiqlashdagi xatolar va kiberhodisalar bo'yicha “erta ogohlantirish” moduli bilan to'ldirilishi kerak. Bunday tizim sanksiya berishdan ko'ra, riskning oldini olishga xizmat qiladi.

Uchinchi masala — interoperabellik. Raqamli to'lovlar ko'paygani sari alohida ekotizimlar orasidagi “orollar” foydalanuvchining tranzaksiya xarajatlarini oshiradi. QR, NFC, tezkor to'lov, mobil ilova va API standartlarining o'zaro ishlashi bozorni chuqurlashtiradi. 2024-yilda QR-online tizimida qariyb 108 mingta QR-kodning mavjud bo'lgani va NFC tranzaksiyalari 41,4 trln so'mga yetgani bozorning kontaktless hamda QR infrastrukturasi talab yuqori ekanini ko'rsatadi [2]. Shunga qaramay, texnik interoperabellikning o'zi yetarli emas: hisob-kitob yakuniyligi, nizoli operatsiyalar uchun javobgarlik, xizmat darajasi va tarif shaffofligi ham bir xil standart asosida boshqarilishi kerak.

To'rtinchi masala — ma'lumotlar boshqaruvi. Raqamli to'lov ekotizimida tranzaksiya ma'lumotlari kredit skoringi, firibgarlikni aniqlash, marketing va davlat xizmatlari uchun katta iqtisodiy qiymatga ega. Biroq ushbu qiymat ma'lumotlarni cheksiz yig'ish huquqini bermaydi. Institutsional mexanizm “ma'lumotni minimallashtirish”, maqsadga muvofiq foydalanish, foydalanuvchining roziligi, saqlash

muddati, ma'lumotga kirish jurnallari va uchinchi tomonlarga uzatishni nazorat qiluvchi qoidalarini aniq belgilashi kerak. Aks holda raqamli moliyaviy inklyuziya ma'lumotlar xavfsizligi xavfini parallel ravishda oshiradi.

Beshinchi masala — kiberbarqarorlik. CPMI-IOSCO tamoyillari va keyingi kiberbarqarorlik yo'riqnomalari tizimli infratuzilmalarda boshqaruv, risklarni boshqarish, operatsion barqarorlik va doimiy sinovlarni muhim deb ko'rsatadi [3]. O'zbekiston sharoitida bu talablar har bir to'lov tashkilotiga bir xil hajmda yuklanmasligi lozim. Kichik to'lov tashkilotlari uchun bazaviy xavfsizlik talablaridan boshlab, tizimli ahamiyatga ega operatorlar uchun yuqori darajadagi stress-test, zaxira markaz, tiklash va hujumga chidamlilik talablariga qadar bosqichli model samaraliroq bo'ladi.

1-jadval.

2027–2030-yillarda institutsional takomillashtirishning ssenariy natijalari¹

Ko'rsatkich	2026 bazaviy	Inerti al 2030	Muvozan atli 2030	Tezlashtiril gan 2030
Institutsional samaradorlik indeksi	67.3	70–72	82–85	88–91
Riskga asoslangan nazorat qamrovi	35%	45%	75%	90%
Standartlashtiril gan API ulanishlari	25%	35%	65%	85%
Kiberhodisalar ni aniqlashning o'rtacha vaqti	100% bazis	-10%	-35%	-50%
Raqamli nizolarni hal etish muddati	100% bazis	-5%	-30%	-45%
Bozorga yangi xizmatni chiqarishning o'rtacha regulyativ vaqti	100% bazis	-5%	-20%	-30%
Iste'molchi uchun xizmatlararo integratsiya darajasi	45%	50%	70%	85%

Ssenariylar o'rtasidagi farq shuni ko'rsatadiki, institutsional islohotning iqtisodiy samarasi faqat qo'shimcha normativ hujjatlarda emas. Muvozanatli ssenariyda bir vaqtning o'zida riskni kamaytirish va bozorga kirishning tezlashishi kutiladi. Bu modelda raqamli to'lovlarning “ikki karra dividendi” paydo bo'ladi: bir tomondan transaktsion xarajatlar kamayadi, ikkinchi tomondan ishonch va xavfsizlik oshadi. Tezlashtirilgan ssenariy esa katta texnologik va institutsional investitsiya talab qiladi, biroq tizimning kelajakdagi masshtablanuvchanligi ham shunga mos oshadi.

Ushbu natijalarni amaliy siyosatga aylantirish uchun birinchi navbatda regulyatorlar o'rtasidagi ma'lumot almashinuvi arxitekturasini ishlab chiqilishi kerak. To'lov tizimi bozorida turli regulatorlarning vakolatlari kesishadigan holatlar mavjud bo'lishi tabiiy: moliyaviy nazorat, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlar, iste'molchilarni himoya qilish va raqamli xizmatlar bo'yicha turli talablar bir tizimga ta'sir qiladi. Muammoning yechimi yangi alohida vakolatli organi yaratish emas, balki “yagona risk kartasi” asosida idoralararo ma'lumot almashish protokolini joriy etishdir.

Ikkinchi taklif — “yagona regulyativ lug'at”ni yaratish. To'lov tashkiloti, operator, agent, texnologik xizmat, hisob-kitob provayderi,

¹ Muallif ishlanmasi

ochiq API, identifikatsiya, tokenizatsiya, muhim hodisa va tizimli ahamiyat kabi atamalar barcha ikkilamchi hujjatlarda bir xil talqin qilinishi lozim. Huquqiy terminologiyaning bir xilligi compliance xarajatlarini kamaytiradi va nazorat natijalarini qiyoslash imkonini beradi.

Uchinchi taklif — riskga asoslangan litsenziyalash. Yangi yoki kichik fintech kompaniyalar uchun minimal xavfsizlik talablarini bajarish asosida bosqichma-bosqich bozorga kirish mexanizmi, mijoz mablag'ini saqlovchi yoki tizim operatori bo'lgan subyektlar uchun esa kuchaytirilgan prudensial va operatsion talablar belgilanadi. Shu tariqa innovatsiya uchun kirish to'sig'i pasayadi, lekin yuqori riskli funksiyalar bo'yicha nazorat kuchayadi.

To'rtinchi taklif — SupTech 2.0 konsepsiyasini bosqichma-bosqich joriy etish. Bu tizim to'lov tashkilotlaridan keladigan ma'lumotlarni yagona formatda yig'ib, anomal tranzaksiyalar, takroriy shikoyatlar, kiberhodosalar va uzilishlar bo'yicha avtomatik risk ballini hisoblaydi. Regulyator uchun bunday platforma tekshiruvlarni "barcha uchun bir xil" emas, "yuqori risk uchun ko'proq, past risk uchun kamroq" printsipli asosida tashkil etishga yordam beradi.

Beshinchi taklif — ochiq API va interoperabellik bo'yicha milliy texnik-regulyativ profilni shakllantirish. Ushbu profil autentifikatsiya, avtorizatsiya, API versiyalash, uzluksizlik, ma'lumotlar minimallashtirilishi, audit jurnallari va uchinchi tomon provayderlari uchun javobgarlikni qamrab olishi kerak. Ochiq standartlar bozorni yangi fintech ishtirokchilariga ochadi, lekin xavfsizlik qatlamini ham standartlashtiradi.

Oltinchi taklif — raqamli dispute resolution tizimini joriy etish. Foydalanuvchi tranzaksiyani ilovaning ichida bahslashishi, nizoning kategoriyasini tanlashi, javob muddatini ko'rishi va kompensatsiya qarorini kuzatishi kerak. Regulyator esa umumlashtirilgan ma'lumotlar orqali qaysi xizmat yoki tashkilotda nizolar ko'p ekanini aniqlay oladi. Bu tizim iste'molchi huquqlarini himoya qilish bilan birga bozor intizomini ham kuchaytiradi.

Natijalar umumlashtirilganda, O'zbekiston uchun optimal model markazlashgan regulyatorning mavjud vakolatlarini bekor qilish emas, balki ularni riskga asoslangan, ma'lumotlarga tayangan va platformalararo muvofiqlashtirilgan nazorat bilan to'ldirishdan iborat. Bu model banklar va fintechlar o'rtasidagi raqobatni kuchaytirish bilan birga, tizimli riskning keskin oshib ketishining oldini oladi. Eng muhimi, institutsional mexanizm texnologiyani emas, iqtisodiy funksiyani markazga qo'yadi: mablag'ni saqlash, uzatish, hisob-kitob, identifikatsiya, ma'lumot almashinuvi yoki platforma vositachiligining har biri o'zining risk profiliga mos qoidalar bilan boshqariladi.

Amaldagi institutsional arxitekturaning kuchli tomoni — Markaziy bankning to'lov tizimlarini nazorat qilish bo'yicha markazlashgan vakolatlari va bozorni litsenziyalash mexanizmining mavjudligidir. O'RQ-578-son Qonun to'lov xizmatlari va to'lov tizimlarining asosiy huquqiy konturini belgilab beradi, O'RQ-582-son Qonun esa Markaziy bankning vakolatlarini institutsional jihatdan mustahkamlaydi [7; 8]. Bunday markazlashgan model tizimli riskni boshqarishda afzallik beradi. Biroq bozorda banklar, to'lov tashkilotlari, texnologik xizmat ko'rsatuvchilar, aloqa operatorlari va davlat raqamli platformalari o'rtasidagi bog'liqlik kuchaygan sari nazoratning "subyekt bo'yicha" emas, "funksiya va risk bo'yicha" tashkil etilishi kerak.

Birinchi muhim masala — litsenziyalashni differensiallashtirish. Bir xil litsenziya mantig'i bilan turli iqtisodiy funksiyadagi tashkilotlarga bir xil talab qo'yilishi optimal emas. Masalan, faqat agregatsiya xizmatini ko'rsatuvchi platforma bilan mijoz mablag'ini saqlash, hisob-kitobga vositachilik qilish yoki tizim operatori sifatida ishlovchi subyektning xavf profili bir xil emas. Shuning uchun "bir xil qoidalar — bir xil risk" tamoyili bilan cheklanib bo'lmaydi; risk profili bo'yicha qatlamli litsenziya va nazorat talablari joriy etilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchi masala — doimiy nazoratning raqamlashtirilishi. To'lov tizimlarida nazorat har chorak yoki yil yakuni bo'yicha hisobotlar bilan cheklanib qolsa, tez o'zgaruvchi risklar kech aniqlanishi mumkin. Shu bois regulyatorning nazorat platformasi real vaqtga yaqin indikatorlar bilan ishlashi, tranzaksiya anomalari, limitlardan chetga chiqish, shikoyatlar ko'payishi, uzilishlar, tasdiqlashdagi xatolar va

kiberhodosalar bo'yicha "erta ogohlantirish" moduli bilan to'ldirilishi kerak. Bunday tizim sanksiya berishdan ko'ra, riskning oldini olishga xizmat qiladi.

Uchinchi masala — interoperabellik. Raqamli to'lovlar ko'paygani sari alohida ekotizimlar orasidagi "orollar" foydalanuvchining tranzaksiya xarajatlarini oshiradi. QR, NFC, tezkor to'lov, mobil ilova va API standartlarining o'zaro ishlashi bozorni chuqurlashtiradi. 2024-yilda QR-online tizimida qariyb 108 mingta QR-kodning mavjud bo'lgani va NFC tranzaksiyalari 41,4 trln so'mga yetgani bozorning kontaktless hamda QR infrastrukturasiga talab yuqori ekanini ko'rsatadi [2]. Shunga qaramay, texnik interoperabellikning o'zi yetarli emas: hisob-kitob yakuniyligi, nizoli operatsiyalar uchun javobgarlik, xizmat darajasi va tarif shaffofligi ham bir xil standart asosida boshqarilishi kerak.

To'rtinchi masala — ma'lumotlar boshqaruvi. Raqamli to'lov ekotizimida tranzaksiya ma'lumotlari kredit skoringi, firibgarlikni aniqlash, marketing va davlat xizmatlari uchun katta iqtisodiy qiymatga ega. Biroq ushbu qiymat ma'lumotlarni cheksiz yig'ish huquqini bermaydi. Institutsional mexanizm "ma'lumotni minimallashtirish", maqsadga muvofiq foydalanish, foydalanuvchining roziligi, saqlash muddati, ma'lumotga kirish jurnallari va uchinchi tomonlarga uzatishni nazorat qiluvchi qoidalamni aniq belgilashi kerak. Aks holda raqamli moliyaviy inklyuziya ma'lumotlar xavfsizligi xavfini parallel ravishda oshiradi.

Beshinchi masala — kiberbarqarorlik. CPMI-IOSCO tamoyillari va keyingi kiberbarqarorlik yo'riqnomalari tizimli infratuzilmalarda boshqaruv, risklarni boshqarish, operatsion barqarorlik va doimiy sinovlarni muhim deb ko'rsatadi [3]. O'zbekiston sharoitida bu talablar har bir to'lov tashkilotiga bir xil hajmda yuklanmasligi lozim. Kichik to'lov tashkilotlari uchun bazaviy xavfsizlik talablaridan boshlab, tizimli ahamiyatga ega operatorlar uchun yuqori darajadagi stress-test, zaxira markaz, tiklash va hujumga chidamlilik talablariga qadar bosqichli model samaraliroq bo'ladi.

Oltinchi masala — iste'molchi huquqlarining raqamli shakli. Klassik bank xizmatlarida shikoyat qilish mexanizmi ko'proq filiallarga yoki call-markazlarga bog'liq bo'lsa, raqamli to'lovlar uchun nizoni ilovaning o'zida ro'yxatdan o'tkazish, tranzaksiya holatini kuzatish, standart javob muddatlarini belgilash va kompensatsiya qoidalarini shaffoflashtirish zarur. Bu mexanizm nafaqat iste'molchini himoya qiladi, balki regulyator uchun "bozor salomatligi"ning muhim signali bo'ladi.

Yettinchi masala — tartibga solish va innovatsiyalar o'rtasidagi muvozanat. BISning yangi tavsiyalarida texnologik neytrallik va natijaga yo'naltirilgan standartlar eskirgan, haddan tashqari preskriptiv qoidalar innovatsiyalarni sekinlashtirishi mumkinligi bilan asoslanadi [4]. O'zbekiston uchun bu, masalan, autentifikatsiya usulini faqat bitta texnologiya bilan bog'lash o'miga, biometrik, kriptografik yoki boshqa usullardan foydalanishda umumiy xavfsizlik natijalarini talab qilishni anglatadi. Shu bilan birga, regulyator sandbox yoki nazoratli pilotlar orqali innovatsiyani kichik miqyosda sinab ko'rishi mumkin.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

O'tkazilgan tadqiqot O'zbekistonda raqamli to'lovlar bozori miqdoriy jihatdan jadal kengayayotgani bilan birga, tartibga solishning institutsional sifatini yangi bosqichga ko'tarish zarurligini ko'rsatdi. Markaziy bank ma'lumotlarida 2024–2025-yillarda to'lov tashkilotlari, tezkor to'lovlar, raqamli identifikatsiya va banklararo hisob-kitoblar bo'yicha sezilarli o'sish qayd etilgan [1; 2]. Bu o'sish raqamli to'lovlarni oddiy xizmat sifatida emas, milliy iqtisodiyotning muhim infratuzilmasi sifatida ko'rishni talab etadi.

Asosiy ilmiy xulosa shundan iboratki, institutsional samaradorlikni faqat qonunchilik mavjudligi bilan izohlash noto'g'ri. Huquqiy norma real natijaga aylanishi uchun litsenziyalash, nazorat, ma'lumotlar almashinuvi, kiberbarqarorlik, iste'molchi himoyasi va interoperabellik o'zaro bog'langan boshqaruv tizimida ishlashi kerak. Shu jihatdan maqolada taklif etilgan 67,3 bazaviy indeksdan 81,6 atrofidagi 2027-yil maqsadiga o'tish ssenariysi tartibga solish sifatini miqdoriy diagnostika qilish imkonini beradi.

Birinchi ustuvor yo'nalish — riskga asoslangan litsenziyalashni rivojlantirish. Bozorga kirish talablari iqtisodiy funksiyaga moslashtirilib, foydalanuvchi mablag'ini saqlaydigan yoki tizimiy ahamiyatga ega

xizmat ko'rsatadigan subyektlarga nisbatan yuqori darajadagi kapital, operatsion va kiberbarqarorlik talablari qo'llanishi kerak.

Ikkinchi ustuvor yo'nalish — SupTech va yagona risk ma'lumotlar infratuzilmasini joriy etish. Regulyator uchun real vaqtga yaqin monitoring imkoniyatlari yaratilsa, nazorat xarajatlari va kechikishlar kamayadi, muammolar katta yo'qotishlarga aylanmasdan oldin aniqlanadi.

Uchinchi ustuvor yo'nalish — interoperabellikni milliy siyosat darajasiga ko'tarish. Ochiq API, standartlashtirilgan QR va tezkor to'lov protokollari, xizmat darajasi bitimlari va nizolar bo'yicha yagona protokollar yangi fintech xizmatlarining kirishini osonlashtiradi va foydalanuvchining bir platformaga qaramligini kamaytiradi.

To'rtinchi ustuvor yo'nalish — iste'molchilarni himoya qilishni raqamlashtirish. Yagona dispute resolution platformasi, standart javob muddatlari, firibgarlik bo'yicha tezkor bloklash va kompensatsiya mexanizmlari raqamli to'lovlarga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Beshinchi ustuvor yo'nalish — kiberbarqarorlikni institutsional risk tizimiga integratsiya qilish. Tizim ishtirokchilarining hajmi va ahamiyatiga mos stress-test, zaxira, tiklash va incident reporting talablari joriy etilishi kerak.

Umuman olganda, O'zbekistonda raqamli to'lovlarni tartibga solishning keyingi bosqichi "ko'proq qoidalar"ni emas, "aqliroq institutlar"ni talab qiladi. Tartibga soluvchi organ uchun asosiy mezon bozorni qancha nazorat qilgani emas, balki raqamli to'lovlarning xavfsizligi, raqobati, uzluksizligi va foydalanuvchi uchun adolatligini qanchalik ta'minlaganidir. Shu sababli 2027–2030-yillarga mo'ljallangan institutsional islohotlar dasturi litsenziyalash, SupTech, interoperabellik, kiberbarqarorlik va iste'molchi himoyasini yagona yo'l xaritasiga birlashtirishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

1. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Annual Report 2025. Tashkent, 2026.
2. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Annual Report 2024. Tashkent, 2025.
3. CPMI-IOSCO. Principles for Financial Market Infrastructures. Bank for International Settlements and IOSCO, 2012.
4. CPMI. Expanding Access to Payment Systems: considerations for central bank-operated payment systems. Bank for International Settlements, 2026.
5. North, D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, 1990.
6. Williamson, O. E. The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. Journal of Economic Literature, 38(3), 595–613, 2000.
7. O'zbekiston Respublikasi. "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-578, 01.11.2019.
8. O'zbekiston Respublikasi. "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-582, 11.11.2019.
9. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Statistics: Payment Systems. Rasmiy statistik portal, 2026.
10. World Bank. Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. Washington, DC, 2022.
11. World Bank. Digital Financial Services and Financial Inclusion: Policy and Regulatory Considerations. Washington, DC.
12. Bank for International Settlements. CPMI Papers and Reports on Fast Payments and Payment System Interoperability. Basel.
13. Bank for International Settlements. Guidance on Cyber Resilience for Financial Market Infrastructures. Basel, 2016.
14. Arner, D. W., Barberis, J., Buckley, R. P. The Evolution of FinTech: A New Post-Crisis Paradigm? Georgetown Journal of International Law, 47, 1271–1319, 2016.
15. Philippon, T. The FinTech Opportunity. BIS Working Papers No. 655, 2017.
16. Ozili, P. K. Impact of Digital Finance on Financial Inclusion and Stability. Borsa Istanbul Review, 18(4), 329–340, 2018.
17. Gomber, P., Koch, J.-A., Siering, M. Digital Finance and FinTech: Current Research and Future Research Directions. Journal of Business Economics, 87, 537–580, 2017.